

Del no a la mili al no als exèrcits

Joan Surroca

Vivim el crepuscle de la prehistòria perquè estem a punt de redescobrir que necessitem els altres per a viure o per a sobreviure. La nova alba humana, la veritable història, començarà quan el fanatisme, la intransigència, la incapacitat de mirar l'altre, les posicions que només busquen el seu propi bé, sigui personal o de tribu, hauran donat pas a formes d'actuar solidàries. El canvi no pot fer-se per la violència. «La gravetat –ens diu Gandhi– regula els astres des de temps immemorial però fou descoberta fa pocs segles. La no-violència regula la humanitat des del seu origen però ha estat descoberta ara.»

La llarga prehistòria de la humanitat

Si ens limitem a una observació superficial del segle que acaba hi ha motius sobrats per a la preocupació i per sentir-nos incrèduls sobre les possibilitats de millora dels éssers humans. Després de l'onada d'optimisme i de renovació que va generar el moviment il·lustrat quedem astorats davant el panorama que ens deixa aquest nostre segle cruel. Sembla, a més, que on més afecten les ombres que planen sobre la centúria és sobre el nostre vell continent europeu. A Europa s'originen les dues guerres mundials i es converteix en el seu escenari principal. És aquí on té lloc l'holocaust i on acomiadem el segle amb la vergonyosa guerra dels Balcans. Ni la primera ni la segona Guerra Mundial ens han vacunat sobre la conveniència de parar les guerres vint-i-cinc anys abans que comencin.

El desencant posterior a les revoltes dels anys seixanta explica, cruament, com n'és de difícil canviar significativament sistemes estructurals quan la majoria de la població ha aconseguit un mínim de benestar material. La revolta dels seixanta no va variar en absolut les institucions polítiques. Tot va seguir igual excepte els nostres costums, els nostres codis ètics, els nostres valors que varen quedar summament qüestionats. Després de l'any 1989, amb la caiguda del mur de Berlín, el que realment cau és qualsevol esperit de rebel·lia. «Ja que els ideals per millorar el món porten a situacions d'opressió, de fanatisme, de guerres... deixem-nos de qualsevol utopia i toquem de peus a terra. Ja que mai arribarem a la Felicitat gaudim de les petites estones de felicitat.»

Amb pocs anys hem liquidat unes herències culturals acumulades durant centúries. L'amenaça de «qui es mogui no surt a la foto» ha afectat no solament la política activa, ha paralytitzat també queixes ciutadanes, laborals i del món del pensament. Una societat amb llocs de treball escassos és ideal per a la consolidació del conformisme. L'intel·lectual que va a la seva, que vol exercir la crítica i es manifesta lliurement, sovint es troba sol perquè les connexions i els lligams del poder econòmic i el mediàtic són cada vegada més fortes. Avui, per exemple, seria impossible un nou Picasso universalment reconegut si prescindís del mercat. Els genis que volen actuar segons l'esperit de la gratuïtat i es queden tancats a casa seva no arriben a ser coneguts. Andy Warhol ja ho va dir clarament: «No importa si un és bon artista o no; si no estàs ben promocionat, no et recordaran el

teu nom». Aquesta descoratjadora expressió és aplicable igualment a tot tipus d'intel·lectual.

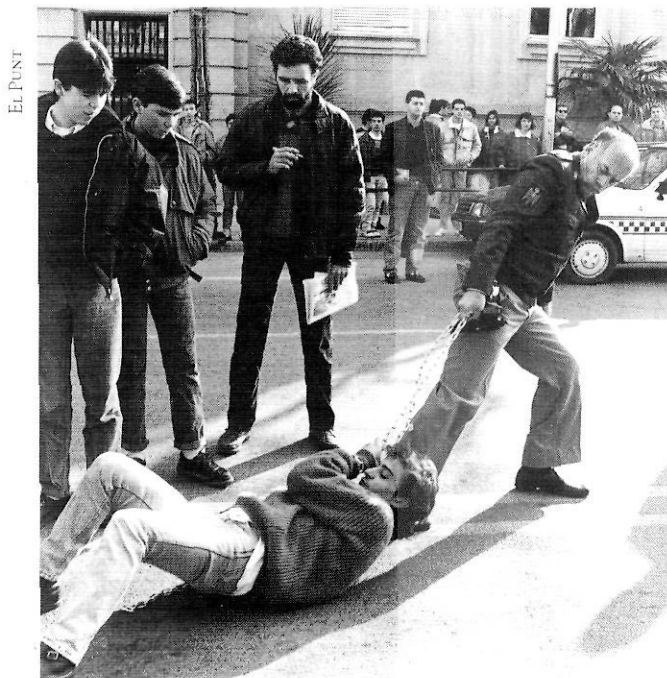
Per tant, la filosofia dels grecs que hem mamat fins fa poc, aquesta filosofia que era *inquietud*, sembla que s'hagi esfumat en pocs anys. La idea d'universalitat heretada de Roma l'acomiedem des del moment que l'ONU, en teoria un *forum* mundial, queda cada dia més arraconada malgrat les prerrogatives dels països més forts. El paper de gendarme mundial ha passat a mans de l'OTAN (composta només per 19 països que representen solament el 15% de la població mundial). Europa ha renunciat finalment a l'herència de la tradició judeocristiana: la idea revolucionària de veure la persona com a imatge de Déu. Aquesta idea que va fer superar les diferències entre esclau i lliure, entre els de dins i els de fora la frontera i que ens fa a tots els humans igualment dignes, queda simplement substituïda per qualsevol vedell d'or.

Si en lloc de limitar-nos a analitzar el segle XX observem els darrers mil·lennis tindrem també motius d'escepticisme. Veiem però amb més realisme la costosa i esforçada marxa de la humanització. Una àmplia visió històrica facilita comprovar bons motius per a l'esperança perquè la història no és cíclica. Cada guerra ha generat esforços de pau i cada gest d'odi ha estat correspost amb alguna abraçada. Són els pacifadors els qui fan possible que la història esdevingui una línia recta, titubejant, però ascendent. La pau és un bé d'una fragilitat extrema: tortura, pena de mort, guerres, violacions dels drets humans, militarisme, desequilibris econòmics...

Són manifestacions totes elles filles de les nostres pors, de les nostres agressions i de forts sentiments d'exclusió. Són sentiments que no els incorporem en el nostre jo en el moment de ser engendrats, sinó que són una herència acumulada durant milions d'anys. La nostra estructura psicològica inclou, a més de tot el que hem ajuntat des que vivim, el pòsit dels nostres avantpassats. És una memòria impresa en el nostre cervell que suma tots els malsons, reals o imaginats, de tantes generacions que han lluitat en un medi hostil, en les rivalitats pròpies de qui es mou amb escassetats i té dificultats per a sobreviure.

A vegades es cau en una certa idealització pacifista del temps passat. És cert que en èpoques prehistòriques hi havia un fort sentit de comunitat i de sociabilitat. Però cal tenir en compte que els forts vincles de parentesc i de grup que s'establien no eren fruit d'una reflexió i una opció consegüentment voluntària, gratuïta. Res d'això: els caçadors recol·lectors no actuaven al marge del grup simplement perquè no podien sobreviure en solitari. La situació es complica des del moment que, com adverteix Engels, algú planta una estaca a terra i diu «això és meu». Quan més s'obliden els interessos col·lectius més es trenca la solidaritat de grup. Així hem arribat a la nostra cultura occidental tan individualista i on tot s'està preparant perquè esdevingui encara molt més autista.

El risc d'idealització és idèntic quan parlem de cultures actuals on no ha penetrat amb tanta força la competitivitat voraginosa i el capitalisme inhumà. Sovint veiem certes comunitats sota el prisma del bon salvatge. Val la pena, amb tot, ser ben rea-

Manifestant encadenat davant el Govern Civil de Girona, l'any 1989.

listes per admetre que alguna cosa molt greu està fallant en el nostre tipus de cultura quan cada dia sembla que els nostres rostres estan menys il·luminats pel somriure necessari. Hem de trobar el virus que ha penetrat a Occident perquè, malgrat les millores tècniques i científiques, els drames personals no deixen d'augmentar, el sentiment de soledat provoca infelicitat i la buidor és manifestada com un estat d'ànim habitual per àmplies capes de la població que no troben sentit a la vida.

Els occidentals, acostumats a ser el punt de referència cultural, som enormement mandrosos a l'hora d'estudiar altres maneres d'estar al món i tenim la capacitat de l'empatia considerablement atrofiada. És molt conegut el text del cap indígena Seattle en resposta al president dels EUA quan aquest li volia comprar terres: «Com em proposa una cosa tan absurda com comprar-me terres? Qui és l'amo del vent? Qui és l'amo de les pluges? Qui és l'amo de la saba de les plantes? Qui pot comprar o vendre el perfum de les plantes, els colors de les fulles? Quin poble és aquest que ho vol comprar tot? Ningú és amo d'aquestes coses.» El conflicte de Chiapas és un xoc entre dues cultures radicalment diferents. El conflicte dels Balcans s'hauria solucionat abans d'esclatar si Occident hagués tingut un coneixement més profund d'una cultura amb altres valors i objectius.

Ens mirem qualsevol realitat des de l'òptica del neoliberalisme triomfant. El nostre sistema econòmic ha estat gestat en un llarg període i ara trobem el més natural del món estar immersos en una cultura on s'accentua la competitivitat, el concepte de propietat i on es desperta l'egoisme individual i de grup. En realitat és una guerra de tots contra tots. Aquesta cursa desenfrenada cap a l'acumulació havia tingut un contrapès polític en les reivindicacions de la classe obrera del segle passat. Gràcies a l'esforç reivindicatiu i militant de tantes dones i homes el capitalisme va haver

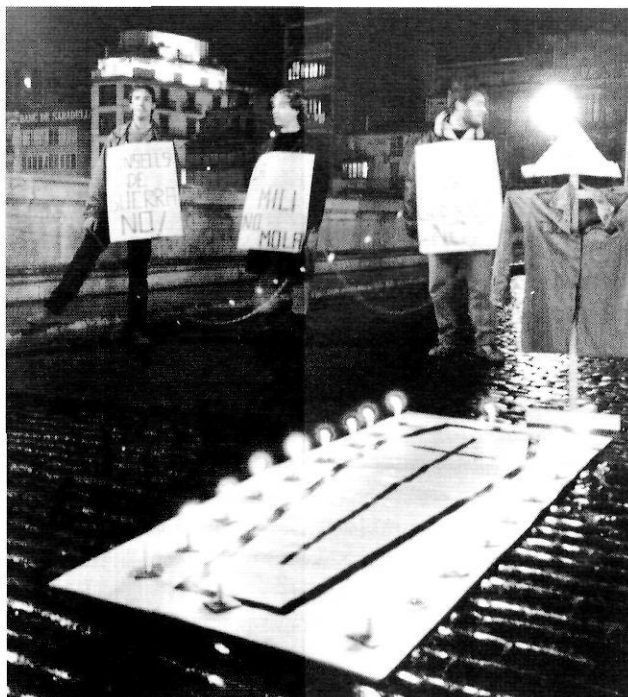
de frenar la marxa embogida que havia iniciat. Malgrat tot, varen ser inevitables les guerres ferotges que situaren els EUA com a potència hegemònica.

Després de la crisi del petroli dels inicis dels setanta, Reagan i Thatcher varen tenir cura de rellançar tots els mecanismes per reactivar l'economia més propícia per aconseguir un món de rics cada vegada més rics i de pobres cada vegada més pobres. Els insensats no tenien prou capacitat com per preveure que, amb semblants vents, estaven sembrant la tempesta que ara recollim: als EUA 200 empreses es reparteixen els dos terços de les instal·lacions industrials del país. 200 grans transnacionals produeixen actualment més d'una quinta part de tots els béns del món. Els nord-americans, que són el 6% de la població mundial, consumeixen un terç de tota l'energia mundial. Un nen que neix avui a Europa consumeix 50 vegades més que un nen africà. I això difícilment pot seguir així; com deia Gandhi: «La Terra pot satisfer la fam humana perquè és generosa, però no pot satisfer la voracitat humana.»

La força de la no-violència activa. Inicis de la veritable història humana

El pes de la història, la complexitat dels problemes mundials, les dimensions de les injustícies, el grau de perversitat i de corrupció que hi ha a les esferes de poder, la capacitat d'engany i d'hipocresia dels qui res volen que canviï, etc., tot plegat ens pot fer semblar que la lluita és tan desigual que val més deixar-ho córrer. «No hi ha res a fer», aquestes són precisament les últimes paraules que mai hauríem de pronunciar, perquè la vida és plena d'experiències que ens demostren que és gràcies a aquells que mai s'han rendit que avui el món encara és món, i és món perquè hi ha tendresa.

Manifestació d'objectors al pont de Pedra de Girona, l'any 1989.

MANEL LLADÓ - EL PUNT

L'únic sistema amb què David pot vèncer Goliat és utilitzant la força dels plantejaments lliures de violència i la història està curulla d'exemples. Té dificultats: és un procediment lent i requereix una actitud intel·ligent, activa, compromesa i no es pot limitar a la queixa. La no-violència activa no pot fer-se còmplice –segons alertava J. P. Sartre– de la violència de l'ordre establert. Qui fa una opció per afavorir la presència de la pau, doncs, difícilment pot deixar de ser radical i oblidar criteris polítics. Les persones que han reflexionat i han fet més camí per aquest viarany han tingut relacions tempestuoses amb el poder establert i sovint han fet estada a la presó. Algunes d'elles hi han deixat la pell tot defensant la dignitat dels éssers humans.

Troblem la llavor de la no-violència en els inicis dels temps fecunds, als quals K. Jaspers va anomenar «el temps axial». Lao-Tse i Confuci a l'Orient aporten unes maneres noves que floriran posteriorment gràcies també al cristianisme. És en el segle XVI quan es redacta un tractat primerenc sobre l'excessiva passivitat dels oprimits, el *Discurs de la servitud voluntària* de La Boétie. Aquest discurs va ser desenterrat el segle passat per H. D. Thoreau en la seva obra *El deure de la Desobediència Civil* i les seves idees foren assumides pels quàquers que influïren de manera decisiva Tolstoi i aquest, a la vegada, influí Gandhi, amb qui es va cartejar. Gandhi va desenvolupar la teoria de la no-violència i la desobediència civil tal com la coneixem avui. Posteriorment altres han agafat la torxa de la no-violència i l'han aplicada a Occident, on molts eren escèptics quant a les seves possibilitats.

Einstein, a més de tocar el violí i de les seves espectaculars aportacions científiques, va impulsar les posicions pacifistes. L'any 1931 deia el següent: «El nacionalisme actual, tan desenvolupat arreu, em sembla que està íntimament relacionat amb l'obligació del servei militar o, com eufemísticament se l'ha anomenat, l'exèrcit del poble. L'estat que exigeix dels seus ciutadans el servei militar està obligat a cultivar entre ells una mentalitat nacionalista que li serveixi de preparació psicològica per la seva eficàcia militar.» Profèticament indicava: «Estic convençut que l'única forma d'abolir la carrera d'armaments i aconseguir la rendició de l'esperit militarista és la negativa a fer el servei militar.» El gal·lès Bertrand Russell, oposat a la cursa d'armaments; Martin Luther King, davant la lluita contra la segregació dels negres a Alabama, i el filòsof italià Lanza del Vasto, establert a Occitània, on va crear la Comunitat de l'Arca i va organitzar accions de lluites antinuclears i imaginatius actes de protesta, són altres noms ben coneguts per la seva radicalitat a favor de la pau.

La no-violència activa ha seguit present en els darrers anys i també a casa nostra: les activitats de la Crida serien les més visibles i l'actitud de Lluís M. Xirinacs la personalitat que en el seu moment va posar en pràctica tota l'experiència acumulada que acabem de resumir. Els moviments d'objecció i d'insubmissió han estat la darrera de les manifestacions reeixides. Ara, arribada la postmodernitat, la credibilitat de què havia gaudit la no-violència activa ha perdut força. Hi ha qui es pregunta: «Per què lluitar si estem en el millor dels mons possibles?» Com poder mantenir semblant cinisme essent tan coneguda la situació real?: hi ha 70 països en els quals les condicions de vida han empitjorat en els darrers 30 anys i 800 milions de persones cada dia van al llit amb gana, per dir solament dues xifres de les moltes que estan a l'abast de tothom.

Pancarta d'una manifestació antimilitarista a Girona.

Si el NO a la mili és una realitat, tot és possible

El rebuig sistemàtic de tants joves a preparar-se per a la guerra és una de les accions més humanitzadores de la segona meitat del nostre segle. Els moviments contraris a l'aprenentatge de la guerra i els moviments ecologistes suposen la cara amable d'unes dècades turbulentes. El no a la mili dels joves va començar en ple franquisme. L'any 1971 Pepe Beúnza va iniciar el que ni tan sols ningú podia qualificar d'utopia; simplement era una bogeria. La suma de tantes persones refusant les armes ha aconseguit que el que era considerada una bogeria passés a una utopia i acabés fent desaparèixer la mili.

Aconseguida aquesta fita seria una barrabassada quedar-nos satisfets. No hem d'oblidar que el fi últim ha de ser desarmar els exèrcits, un món sense armes. Ara també pot sonar a bogeria o, com a mínim, a una utopia. Només la lluita organitzada, la denúncia i una intel·ligent cooperació entre tots els grups pacifistes ens portarà a allò que és perfectament possible: viure sense exèrcits. La qüestió és creure en la idea, defensar-la i no claudicar mai. Una cosa és esperar un món sense catàstrofes, sense malalties ni accidents, la qual cosa seria tan ingenu com esperar viure en el país de Xauxa. Somniar en un món sense exèrcits és una aspiració que pot convertir-se en realitat. Els qui governen ho saben prou bé que ja no calen exèrcits per imposar-se. Desgraciadament l'imperialisme cultural és qui va penetrant lentament i obre les portes a mercats. És el complex armamentístic industrial i comercial el que ens vol mantenir sota el miratge de la necessitat d'armar-nos. Aquest negoci brut té conseqüències nefastes per a tots, però sobretot per als països del Sud, principals clients de la producció del Nord. Els països empobrits tenen necessitat d'armament per les despeses pro-

vocades per guerres de baixa intensitat activades pels mateixos països fabricants d'armament.

La preparació de la guerra té uns costos econòmics i socials tan forassenyats que quedar-nos immòbils i satisfets després de l'èxit aconseguit pels moviments de desobediència civil que han rebutjat el recurs de la defensa armada, seria una forta immoralitat per part nostra. Les ONG estan despertant d'un llarg ensopiment. Estan assumint el seu veritable paper de revulsiu social essent portaveus i donant joc a les necessitats més bàsiques del teixit social. Les ONG han de ser un bon despertador per als polítics adormits. Les ONG, en la seva major part, han passat massa temps entretingudes en feines assistencials i llunyanes (altrament convenients, però no exclusivament). La gent més inquieta s'ha distret mentre l'organització política s'ha dedicat a gestionar els interessos de les classes privilegiades, però no a programar un futur just. Ha estat el moment dels negocis fàcils i especulatius i hem oblidat la cultura en sentit ampli i la irrenunciable reflexió.

És el moment de tornar a vigoritzar la participació ciutadana i, prenent model dels que han dit NO a la mili, aplicar totes les fórmules al nostre abast per afrontar les grans injustícies que encara són possibles en el món i a casa nostra. Potser la més gran és la mateixa existència dels exèrcits. Cada dia més ha d'estendre's l'objecció fiscal, l'aplicació de mesures de boicot i tot tipus d'accions que, amb imaginació, comprometin tots aquells que des dels governs, des de les seves indústries i des de les seves xarxes comercials juguen encara amb les vides humanes. Per aquestes raons després del NO a la mili cal seguir bregant per un NO als exèrcits. La força de la raó està a favor nostre i res ni ningú ens pot frenar.

Joan Surroca i Sens és historiador.